

демонструватися відвідувачам більше, ніж нинішні 10%, створення ефективної реклами музею тощо.

Проте за сучасних українських умов останні два роки роботи НМІУ показав величезний, зростаючий дивовижними темпами розвиток музею в напрямку наближеності, наскільки це було можливо за всіх вітчизняних, в першу чергу фінансових умов, до сучасного європейського рівня із широким використанням провідного зарубіжного досвіду.

Список використаних джерел та літератури:

1. Концепція розвитку Національного музею історії України до 2020 року. – К., 2015. – 19 с.

Олексин Тарас Євгенійович

*аспірант кафедри історії України та етнокомунікацій
Національного університету «Львівська політехніка»*

ФЕНОМЕН ВІРМЕНСЬКОГО БАНКУ “MONS PIUS” У ЛЬВОВІ: ВІД СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ «ПОБОЖНОЇ» КАСИ ДО МОДЕРНОГО БАНКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗРАЗКА

Європейські міста у середньовіччі та в модерний час розвивалися, насамперед, як центри торгівлі, що зумовлювало потребу у кредитно-валютних операціях. Втім, на заваді розвитку банківської справи певний час стояло християнське вчення, згідно з яким, подібна діяльність вважалася гріхом. У свою чергу, попит породжував пропозицію з боку представників інших віросповідань (насамперед, євреїв), здирицькі умови кредитування від яких тільки ускладнювали ситуацію. Постала нагальна потреба у вирішенні дражливого питання кредитування заради самого порятунку нужденних. Елегантний вихід був знайдений у створенні при храмах «побожних» банків. Це були так звані “Mons Pius” («вершина милосердя»), які надавали грошові позики під заставу коштовних речей. Показовим було те, що вони мали на меті не стільки заробіток, скільки допомогу зубожілим членам спільноти.

Виникали такі заклади й у Львові. Зокрема, у 1586 р. «побожний» банк постав при Успенському братстві. В 1599 р. подібна установа зародилася при Латинській кафедрі. Втім, найвідомішим став вірменський “Mons Pius”, як єдиний місцевий заклад такого профілю, якому судилося перетворитися у модерний європейський банк.

Початок своєї історії він бере від чотирьох вірменських братств у середмісті. Перше з них, Святого Григорія, постало 2 квітня 1640 р. У 1666 р. при ньому з’явився заставний банк. Незадовго до цього, у 1653 р., при Вірменській кафедрі виникло братство Зачаття Пресвятої Діви Марії. В 1675 р. ним був заснований власний ломбард. 20 квітня 1710 р. зародилося об’єднання при чудотворній іконі Матері Божої Язловецької, а 15 червня 1728 р. – товариство при образі Святої Трійці.

Члени братств спеціальними «фондаційними активами» вкладали в каси організацій кошти, які використовували з «побожною та харитативною метою»: на допомогу вірменському шпиталю у Львові, монахам, потребуючим і хворим. Окремі суми йшли на ремонт і оздоблення храмів, купівлю ужиткових речей, оплату роботи працівників та організацію заходів на релігійні свята. Таке поєднання духовних цінностей з банківською діяльністю стало ланкою, що пов’язувала суто світські наміри фінансистів із християнською етикою [3, с. 23-24].

Належати до братств могли лише побожні люди з бездоганною репутацією. У XVIII ст. членами чотирьох вірменських товариств було не більше 60 осіб з найбагатших родів міста. Серед них щорічно обиралося керівництво банків і відповідальні особи. Діловодство велося латинською і польською мовами.

Капітал «побожних» банків складався як із грошей, які залишалися після смерті заможних членів общини, так і з прибутків за здійснення церковних обрядів і вкладів парафіян.

Статути братств чітко окреслювали всі сфери фінансової діяльності. Спершу банки видавали кредити виключно членам об'єднань і лише на рік. При цьому, застава вносилась у золоті, сріблі та коштовному камінні, і мала вдвічі перевищувати суму боргу. Відсоток за користування кредитом залежав від конкретного випадку, не перевищуючи 8% річних. У випадку неповернення грошей, боржника тричі попереджували про необхідність оплати, після чого заставу продавали, а надлишкові кошти – повертали клієнту [4, с. 15].

Вже у XVIII ст. обмеження щодо клієнтської бази почали ігноруватися, а основними позичальниками стали заможні вірмени, євреї та шляхта. Так, у тогочасних списках боржників банку братства Св. Григорія опинилися о. Юрій Годземба Ласкарис, майбутній олександрійський та єрусалимський патріарх, «невірні» Левко, Берк Аронович і Шльома Пінкас, князі Любомирський і Сапіга та львівський хорунжий пан Дідушицький. Клієнтом установи був і вірменський архієпископ Яків Стефан Августинович, який у 1773 р. передав банку срібну тацю та десять срібних салатниць як заставу [5, с. 14-16].

Змінилися й підходи до внесення застави: окрім коштовностей, банкіри почали приймати навіть зброю. Яскравим прикладом стала передача в 1737 р. дружині вірменського купця Андрія Латиновича 1080 злотих (далі – зл.) в обмін на декілька бронзових гармат, зі зберіганням яких банкіри мали численні клопоти [4, с. 15].

Успішні фінансові операції призвели до постійного зростання активів «побожного» банку братства Св. Григорія. Так, у 1702 р. вони становили 14 946 зл., в 1714 р. – 21 713 зл., у 1735 р. – 49 258 зл., а станом на 1745 р. – 78 290 зл. Наступного року доктор медицини Шимон Кшиштович пожертвував установі ще 9000 зл. Внески інших дарувальників коливалися у межах 500-3000 зл. Найменша пожертва становила 20 зл. У 1801 р. о. Самуїл Кирил Стефанович дослідив, що впродовж 1666-1794 рр. до ломбардів усіх чотирьох братств було передано 233 внески загальною сумою 270 203 зл. [5, с. 12-14].

Зверталися до банків і в буремні для Львова часи. Скажімо, після здобуття у 1704 р. міста військом шведського короля Карла XII, на вірменську громаду було накладено контрибуцію у 70 000 зл. Значну частину з цих грошей покрили своїм коштом братства [1, с. 315].

Переломним моментом у розвитку вірменських банківських установ стало приєднання Львова до Австрійської імперії у 1772 р. В результаті реформ 1780-х рр., релігійні установи та організації, які не займалися суспільно корисною діяльністю, були ліквідовані. Однак, роботу вірменських інституцій нова влада оцінила дуже високо.

28 грудня 1788 р. всі чотири «побожні» банки були об'єднані. Капітал установи налічував 180 192 флорини (далі – фл.), а її провізорами стали Ян Нікорович і Григорій Богданович. Діяльність нового банку “Mons Pius” була підтверджена цісарським патентом. 27 листопада 1790 р. австрійська губернська влада затвердила статут банку. 1 березня 1792 р. було долучено капітали ліквідованих ломбардів при львівських храмах Св. Анни і Св. Якова, а також у Бережанах, Городенці, Лисцю, Снятині, Станіславові, Кутах і Тисмениці [5, с. 18-20].

Під час наполеонівських воєн, у 1810-1811 рр., в “Mons Pius” відбулися ревізії цінностей. У 1812 р. Австрійська імперія проголосила банкрутство, що призвело до краху вірменського банку. Втім, невдовзі заклад відродив свою діяльність. Вже у 1842 р. його капітал становив 50 тис. фл., а через півстоліття – 284 тис. фл. Після грошової реформи 1892 р., активи банку дорівнювали 555 295 кронам.

“Mons Pius” продовжував благодійну діяльність і в цей час, передаючи щорічно частину прибутків на потреби духовенства, облаштування святинь та допомогу потребуючим. Тільки у 1876 р. банк виділив 4 633 фл. власних грошей і ще 1486 фл. з коштів катедри на милостиню для нужденних. Ще 2197 фл. отримали церковні слуги, а за 8241 фл. була відремонтована

катедральна дзвіниця [5, с. 22]. Виділяло заклад з-поміж конкурентів і те, що основну частку його клієнтів складали малозаможні прошарки населення. Зрештою, для них низькі відсоткові ставки “Mons Pius” часто були єдиним порятунком від злиднів [6, с. 86-89].

Новим випробуванням для закладу стало призначення у 1890 р. його директором о. Яна Мордиросевича. Маючи пристрасть до азартних ігор, алкоголю і жінок, священник фактично спустошив казну “Mons Pius”. Бажаючи покрити видатки, він почав брати участь у спекуляціях нафтовими акціями та ряді сумнівних проектів. Займався канонік і винахідництвом, створивши, для прикладу, складну парасольку, гумові пломби для залізничних вагонів, бездимну піч і навіть унітаз нової конструкції. Лише на патентування цих виробів пішло 15 тис. крон. Коли ж фінансові втрати почали становити 288 тис. крон (половину капіталу банку), аферист сам здався владі 18 квітня 1901 р. Ця новина потягнула за собою крах “Mons Pius”. Внаслідок емоційного перенапруження, архієпископ Ісаак Ісакович, який вбачав у директорі свого потенційного наступника, помер 29 квітня того ж року. 20 серпня 1901 р. священника було засуджено на 18 місяців ув’язнення [2]. Лише активна діяльність нового очільника церкви Юзефа Теодоровича зуміла повернути до банку довіру клієнтів.

Перша світова війна вкотре зруйнувала установу. Відновлення її діяльності припало аж на другу половину 1920-х рр. Вже у 1930 р. баланс банку дорівнював 289 844 зл. [4, с. 16].

Остаточного удару “Mons Pius” зазнав у період «перших советів». У вересні 1939 р. цінності «побожного» банку Познані були вивезені у Львів через загрозу німецької окупації. Скарб, що складався з «п’яти скринь, повних золота і діамантів», був схований у храмі отців-домініканців і в “Mons Pius”. Опіку над коштовностями взяв на себе о. Адам Богданович.

Невеликими частинами золоті речі продавалися на «чорному» ринку, а гроші йшли на потреби польського підпілля. У березні 1940 р. НКВС розпочав масові арешти серед керівництва Руху спротиву. Вивчаючи джерела фінансування організації, спецслужбісти дізналися про познанські гроші. Вже навесні 1940 р. був арештований о. Адам Богданович, о. Юзеф Панась, інженер Зигмунт Хжонстовський і суперіор львівських домініканців о. Чеслав Каняк. Слідчі НКВС змусили їх вказати місце перебування коштовностей.

Кінець цієї історії був трагічним. Під час допиту вистрибнув з вікна третього поверху і розбився насмерть о. Ю. Панась. У 1940 р. у львівській тюрмі «на Лонцького» розстріляли о. Ч. Каняка. З. Хжонстовський загинув 24 лютого 1941 р. в ув’язненні у Кіровограді. Під час відступу радянських військ з Галичини, 24 червня 1941 р. був знищений у «Бригідках» о. А. Богданович. Фінальним акордом став арешт у 1945 р. останнього директора “Mons Pius” о. В. Квапінського, якого засудили до 10 років таборів [5, с. 30-32]. Так у 300-річній історії банку, сповненій злетів і падінь, сенсацій, прикладів самопожертви й неприхованої любові до ближніх, була поставлена кривава крапка.

Список використаних джерел та літератури

1. Козицький А. Leopolis militans. Нариси військової історії Львова XIII-XVIII ст. Львів: Апріорі, 2014. – 368 с., карти, ілюстрації.
2. Легін С. Як священник ледь не довів до краху християнський банк [Електронний ресурс] / Софія Легін // Фотографії старого Львова. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://photo-lviv.in.ua/yak-svyaschenyk-led-ne-doviv-do-krahu-hrystyyanskyj-bank/>.
3. Літопис Львівського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України / авт. кол. ; кер. проекту Л. Я. Слобода. – К.: УБС НБУ, 2010. – 375 с.
4. Львів Банківський. – Львів: Апріорі, 2016. – 76 с.: іл.
5. Смірнов Ю. Mons Pius. Історія і сучасність / Юрій Смірнов. – Львів, 2013. – 48 с.: іл.

Панас Наталія Богданівна

*асистент кафедри історії України та етнокомунікації
Національного університету «Львівська політехніка»*

panas_n@i.ua

ЗБРОЙНІ СИЛИ ПЕРІОДУ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ У ВІЙСЬКОВО-ТЕОРЕТИЧНІЙ СПАДЩИНІ ГЕНЕРАЛА ОЛЕКСАНДРА ГРЕКІВА

Дослідженню тематики історії національно-визвольних змагань 1917-1921 рр. в Україні присвячено багато праць. Щороку цей доробок поповнюється новими монографіями, окремими статтями фахівців у науковій періодиці, навіть цілою низкою матеріалів публіцистичного характеру. Поряд з тим не можемо стверджувати, що тема військового будівництва доби Центральної Ради є добре дослідженою.

Переважна більшість провідних діячів Української революції також залишили спогади, щоденники, синтетичні праці історико-мемуарного характеру. До цього їх спонукала потреба осмислити причини невдач державотворчих проєктів, пояснити свої позиції, дати оцінку іншим політичним силам і діячам, врешті здійснити історичну фіксацію подій, учасниками яких були самі.

Чималу мемуарну спадщину, присвячену тематиці подій української національної революції, залишив по собі міністр військових справ УНР – генерал Олександр Греків. Відомий також як організатор II Сердюцької дивізії, далі - помічник міністра військових справ УНР, головнокомандувач польовими арміями УНР, згодом, у грудні 1918 — січні 1919 р. за дорученням Директорії проводив переговори з французьким командуванням. Вагомою є участь генерала Греківа на чолі Української Галицької Армії в організації Чортківської офензиви. Тому спогадова література такої людини, яка далеко не була на периферії державницьких справ того часу, працювала на керівних посадах у кількох державних організаціях – УНР, Гетьманаті та УНР періоду Директорії, представляє собою особливе цікаве поле для дослідження.

Олександр Петрович залишив свої «Спогади», маловідомі в Україні для широкого загалу. Ці спогади він писав у різні часи свого емігрантського життя. Один із фрагментів під назвою «Весна 1918 року в Україні» побачив світ у 1964 р. в 11-му номері часопису «За Державність», що вийшов друком у Торонто.[1] Інші частини спогадів були опубліковані російською мовою в 1965–1966 рр. у білоемігрантському виданні «Вестник Первоходника», що виходив у Лос-Анджелесі. Це розділи «На Украине в 1917 году» (№ 44), «Переговоры украинской Директории с французским командованием в Одессе в 1919 году» (№ 45–48), «Петлюровщина» (№ 51–52), «Восемь лет ссылки в Советском Союзе» (№ 59–60).[2][3][4][5][8] «Вестник Первоходника» друкувався на шапірографі тиражем всього 100–300 примірників. Навіть у спеціалізованих російських бібліотеках (Державна історична у Москві) зберігається далеко не повний комплект «Вестника». В Україні його взагалі немає. Всі номери «Вісника» були зібрані російським істориком О.І.Дерябіним.[9, с.105]

Так частина спогадів генерала під назвою «На Украине в 1917 году» містить чималий фактичний матеріал про початки національно-визвольного руху, зокрема про налагодження стосунків між тогочасним секретарем військових справ С.В.Петлюрою та українізованими частинами фронту та їх радами. Питання українізації та деукраїнізації 6-го армійського корпусу заслуговує особливої уваги.[6, с.10] В серпні 1917р. Олександр Петрович був призначений начальником штабу цього корпусу, командиром якого був його давній добрий наставник генерал-лейтенант фон Нотбек. Коли у вересні 1917 р. новопризначений генерал приїхав у штаб 6-го корпусу, ситуація на місцях виглядала дуже складною. Йшла важка боротьба між російськими військовими комітетами та новоствореними корпусними радами. Російські військові комітети на основі наказу про дезукраїнізацію корпусу пропагували в частинах розпуск рад та здачу всього майна у руки неукраїнських «елементів».[2, с.6] Ради ж, в свою чергу, опираючись на наказ С.Петлюри, відстоювали свій фактичний стан, вимагали